

ציצית

[א]

בל תגרע במצות ציצית

דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: (במדבר טו, לח)

האם ד' ציציות מעכבין

(מנחות כח, א) ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות.

ואיתא בגמ' (שם לז, ב) מאי בינייהו, אמר ר"י סדין בציצית איכא בינייהו, (רש"י - לת"ק דאמר מצוה אחת הן הלכך אי חסר סדין ציצית אחד ליכא מצוה והווי להו אינך כלאים, ולרבי ישמעאל לא הווי כלאים דהשלש שנשארו שלשה מצות הן).

רבא בר אהינא אמר טלית בעלת חמש איכא בינייהו, (רש"י - שחתך מקרן הא' באלכסון והווי בה שני קרנים, לת"ק דאמר מצוה אחת הן סבר ארבעה דוקא למצוה אחת וכי רבי רחמנא בעלת חמש להטיל ארבע כנפותיה רבייה ולא להטיל לכנף חמישי. ולר"י דאמר ארבעתן ארבע מצות כי רבי רחמנא בעלת חמש נמי להטיל לכולהו רבייה, דהא כל חד מצוה באנפי נפשה).

רבינא אמר דרב הונא איכא בינייהו, דאמר רב הונא היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת, (רש"י - הטיל לשלש ולא לד' לת"ק הווי מצוייצת שלא כהלכתה וחייב חטאת, דהווי להו ציצית משוי, ולרבי ישמעאל הווי מצוייצת כהלכתה דג' מצות איכא ואינו פסול).

לבישת בגד של ד' כנפות בשבת

ידועים הם שיטת הר"י הובא במרדכי (הלכות קטנות תתקמ"ד) שמותר ללבוש בשבת בגד שיש בו ד' כנפות בלי ציצית, משום שהחיוב אינו חל אלא לאחר שהוא לבוש בבגד, ואז הוא אנוס בעשיית הציצית.

ובשו"ת עונג יו"ט (סימן א) הק' מהא דמהדר לאשכוחי נ"מ בין ר"י ורבנן, ואמאי לא אמר בפשיטות דלרבנן דסברי מצוה א' אם אין לו אלא ב' או ג' ציצית אינו מחויב להטילן דאין בהם שום מצוה כלל, וילבש הבגד בלא ציצית כשיטת הר"י, אבל לר' ישמעאל דסובר ד' מצות הן מחויב להטיל מה שיש לו ומקיים בהם מצותן. אלא ע"כ דאם אין לו ציצית אסור ללבוש הבגד בין לרבנן בין לר' ישמעאל. ואפילו לר' ישמעאל אסור ללבוש כדי שלא יבטל עשה דהנך ציצית שחסרו בהאי בגד, דאין עשה דוחה עשה. וא"כ קשה על מ"ש הר"י דמותר ללבוש בגד ד"כ אף שאין לו ציצית.

בל תגרע

ותי' העונג יו"ט על פי הסוגיא דר"ה (כח, ב ועוד) במתן א' שנתערב במתן ד', דר"א סובר ינתן במתן ד', ור' יהושע סבר ינתן במתן א', ואמרינן התם דבניתנין במתן ד' שנתן במתן א' עובר אלא תגרעו, אף דהוא אנוס במה שאינו נותן יותר. וכיון דאיכא בפוחת מד' ציצית לאו דבל תגרע שוב אפשר לומר דאם אין לו ציצית מותר ללבוש הבגד, משום דלא נאמר בתורה איסור ללבוש בגד ד"כ בלא ציצית, מיהו הנ"מ כשאינו מטיל כלל דאז ליכא בל תגרע, כמ"ש הטו"א דמבטל המצוה לגמרי ליכא בל תגרע אלא ביטול מ"ע לחוד, והוא אנוס, אבל כשלושב ב' או ג' ציצית עובר אבל תגרע. ולהכי לא קאמר הש"ס האי נ"מ, דבין לרבנן דחד מצוה ובין לר' ישמעאל דד' מצות הן רשאי ללבוש הבגד בלי ציצית לגמרי, ולא יטיל הציצית שיש לו משום בל תגרע.

בל תגרע במה שעושה או במה שחסר

והנה מה שנוקט העונג יו"ט שיש איסור בל תגרע היכא שעושה המצוה בגרעון אפילו באופן שהוא אנוס, אין כן דעת השפת אמת. דהנה אמרינן בסוכה (לא, ב) שאם לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רמון דאתי

למיסורך. ותמהו המפרשים למה לי האי טעמא, הלא בלא"ה אסור ליקח ג' מינין משום כל תגרע, ותלי הטו"א דבכה"ג ליכא משום כל תגרע מאחר דכשמגרע לא נתקיימה המצוה כלל, ומכאן הוכיח שיטתו שבביטול מצות עשה ליכא כל תגרע, ודלא כמשמעות הרשב"א (ר"ה טז, ב) שהיכא שאינו מקיים המצוה כלל עובר בכל תגרע.

אבל השפת אמת תי' שאיסור כל תגרע הוא על הגרעון של המין הד', היינו במה שאין לו מין הרביעי, ולא בזה שעושה רק חלק מהמצוה, א"כ כאן לא חשיב מגרע שהרי אנוס הוא, וא"כ למה יהא אסור לקחת הג' מינין, ולכן דהיכא דלא מצא אתרוג דהוי אנוס, סד"א שיביא פריש ורמון, ולא יעבור על כל תגרע מאחר שאנוס הוא במה שיש בידו רק ג' מינין.

מבואר לן בדברי השפת אמת, שגדר האיסור של כל תגרע הוא לא בקיום המצוה שלא בשלימות, אלא במה שחיסר וגרע חלק מהמצוה. ולזאת קאמר שאם אין לו את האפשרות לקיימה בשלימותה, הוי אנוס עלה ולא קעבר, אבל אם האיסור היה במה שמקיימה בחסרון לא הוי אנוס על זה ויותר טוב שיניחנה ולא יקיימנה כלל.

וההיא דמתן דם צ"ל שלא מקרי אנוס, שבעצם יכול לשים מתן ד' אלא שמסופק מה חיובו, ולכן יש כאן משום כל תגרע, משא"כ מי שאין לו ד' ציציות הוא אנוס בתליית ציצית בד' כנפות, אין איסור במה שמטיל ציצית בג' כנפות.

נפסק אחד מציציותיו בשבת

ועל דרך זה אפשר לבאר בהא דאיתא בשו"ע (או"ח יג, ג) שאם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול, לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו. וכתב הרמ"א שאם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית, מותר לו ללבוש ציצית הפסולות, מטעם גדול כח כבוד הבריות וכו'.

והשתא אם נאמר שגם היכא שאין המצוה מתקיימת כלל, ע"י שמגרע עובר על כל תגרע, א"כ אכתי תקשי איך שרי ליה ללבוש הבגד משום כבוד הבריות, הא בכל רגע ורגע שלובש הבגד בלי שקושר בו ציצית קעבר על איסור כל תגרע דאורייתא.

ובשלמא לסברת הטורי אבן מיושב, דאין בה כל תגרע, דהא לא מתקיימת המצוה, אבל הספרי (הובא בטו"א רה כח, ב) הרי סובר שגם בכה"ג עובר. אכן לפי המתבאר בדברי השפת אמת נוחא, דכאמור הרי איסור כל תגרע הוא על הגרעון של הכנף הד' ובה הרי הוי אנוס, משום שא"א לקשור הציצית בשבת, ולכן אינו עובר.

לבישת איסור הוי משא

תנן (עירובין צה, ב) המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, רבן גמליאל אומר שתיים שתיים. ואמרינן גמ' לחד לישנא בשבת זמן תפילין קמיפלגי דת"ק סבר שבת זמן תפילין, ופרש"י דכיון דזמן תפילין היא ואיכא כל תוסיף אתי איסור כל תוסיף ומשוי להו עליה כמשאוי, אלמא משום איסורא ה"ל כמשאוי.

האם איסור כל תגרע משוייהו למשא

והק' השאג"א מהא דתנן (מנחות שם) ד' ציציות מעכבות זא"ז, ר"י אומר ארבעתן ד' מצוות, ואמרינן בגמ' שהנ"מ לענין היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתא בשבת שחייב חטאת, שאם הטיל לג' ולא לד' ל"י הו"ל מצוייצת כהלכתא ופטור. והרי לר"י במטיל לג' ולא לד' עובר על כל תגרע, כדאמר (זבחים פ, א) גבי הניתנים מתן ד' שנתערבו בניתנין מתן א' דאם נותן במתנה א' דהרי הוא עובר על כל תגרע, אע"ג דכל הניתנין במתן ד' שנתן במתנה א' יצא, ה"נ אע"ג דד' ציציות לר"י אין מעכבין זא"ז מ"מ בהטיל לג' ולא לד' עובר על כל תגרע, וא"כ לרש"י אע"ג דה"ל מצוייצת כהלכתא מ"מ הואיל ועבר על כל תגרע אתי איסור כל תגרע ומשוי להו למשאוי וחייב חטאת, אלא ע"כ דמשום איסור לא משוי להו למשאוי.

ונראה דלפמש"כ השפ"א שגדר איסור כל תגרע אינו במה שעושה, דהיינו חלק הגרעון של המצוה, אלא במה שאינו עושה, דהיינו החלק החסר והוא בשב ואל תעשה, א"כ י"ל שכל מה שכתב רש"י שהאיסור עושהו למשוי אינו אלא בכל תוסיף שיש כאן איסור חיובי, א"כ יש איסור בעצם הלבשה והוי משא, משא"כ בכל תגרע עצם הלבשה אין בו חטא, וכל החטא אינו אלא בהחלק שאינו עושה, א"כ אין כאן משא.

עוד ראיתי בספר חבצלת השרון (בפרשתינו) ליישב הקושיא על פי מה שהבאנו לעיל בדעת הר"י במרדכי שאין איסור ללבוש בגד של ד' כנפות בשבת משום דהוי אנוס על הטלת הציצית, ולפי מה שכתב השפ"א שהיכא שהוא אנוס בקיום המצוה החסר אינו עובר בבל תגרע, א"כ כאן דמיירי בשבת שא"א לו להטיל ציצית בכנף הרביעי אינו עובר בבל תגרע, ואין כאן משא אפילו לדעת רש"י שאיסור משוי ליה למשא.

מצוה הבא בעבירה

יש להסתפק במי שהיטל ציצית רק על ג' כנפות לפי ר"י האם מקיים מצוה, או דנימא שיש כאן משום מצוה הבא בעבירה משום שעובר בבל תגרע. ונראה שלפי תוס' (סוכה ל, א) שגדר מצהב"ע הוא שהעבירה גורם להמצוה, י"ל דכאן העבירה של בל תגרע אינו גורם המצוה אלא שתוך כדי עשיית המצוה יש כאן עבירה, א"כ אין כאן מצהב"ע.

אבל לפי דברי הריטב"א (סוכה כט, ב ועוד) שגדרה שהמצוה מסייעת את העבירה, א"כ אם נאמר כהטו"א שאינו עובר בבל תגרע א"כ יש קיום מצוה, י"ל שכאן יהיה משום מצהב"ע שהמצוה גורמת להעבירה, ודו"ק.

איך מותר ללבוש לבן בלי תכלת

לגבי עיקר חידוש הר"י במרדכי שאין איסור ללבוש בגד בלי ציצית, והחויב אינו חל אלא כשלובושו, בשו"ת שאגת אריה (סימן לב) מביא ראיה לדבריו, דהנה תנן במנחות (לח, ב) התכלת אין מעכב את הלבן, ותניא התם אין לו תכלת מטיל לבן, ואנן נמי שאין לנו תכלת מטילין אנו לבן לחוד, ואס"ד כל היכא שלובש בגד בר חיובא בלתי מצוותו דרמא רחמנא עליה עביד איסורא במה שעומד ומלוּבש בו, א"כ היכא שאין לו תכלת האיך מטיל לבן ולובש לטלית זה הא קעביד איסורא בלבישתו, ועובר על מ"ע דתכלת. אלא ש"מ דאין שום איסורא בלבישת הבגד בלי ציצית אלא שחיסר מצוה, והיכא דאין לו ל"ל בה ולפיכך אין לו תכלת מטיל לבן.

בספר דף על הדף (מנחות לח, א) מביא שבספר מרפסין איגרא (פר' כי תצא) תמה על קושיית השאג"א הלא תנן (מנחות לח, א) התכלת אינה מעכבת את הלבן, והלבן אינו מעכב את התכלת, ולא נאמר פתיל תכלת, אלא למצוה ולא לעכב, ואם נתן כל החוטים של לבן או כולם של תכלת יצא ידי חובתו. ובגמרא לומדים זאת מן הכתוב וראיתם אותו כל חד לחודיה כלומר תכלת לחוד, או לבן לחוד. ונמצא, כי גם בזמן הזה שאין לנו תכלת, אין כל איסור ללבוש בגד בעל ארבע כנפות, ומצות ציצית מתקיימת בשלמות בחוטי לבן.

בל תגרע בלבישת רק חוטי לבן

עיי"ש שכתב דאל"כ כיצד הותר בזמן הזה, שאין לנו תכלת, ללבוש בגד בעל ארבעה כנפות עם חוטי לבן בלבד, והלא בלבישת בגד עם חוטי לבן ללא חוטי תכלת עוברים על בל תגרע, ועל כרחך שיוצאים ידי חובת המצוה גם בחוטי לבן בלבד, ועל כן לא שייך בזה איסור בל תגרע.

ולפיו"ז מיושב ג"כ קושיית השאג"א (הנ"ל) לפי ר"י שד' ציציות אינן מעכבין אהדדי, למה אין כאן משום בל תגרע, די"ל שהיות ונלמד מפסוקים שאינן מעכבים א"כ התורה אומרת לנו שמותר ללבוש ג' ציציות, א"כ א"א לומר שעובר משום בל תגרע.

שחיטה היכא שאין לו עפר

נפסק בשו"ע (יו"ד כה, כא) מי שאין לו עפר לכסות, לא ישחוט. והק' מכאן בגליון מהרש"א על הר"י במרדכי שסובר שמותר ללבוש בגד של ד"כ בלי ציצית בשבת, משום שהמצוה חל אחרי שהוא לבוש בהם ואז הוא אנוס, א"כ למה אינו מותר לשחוט אפילו אם אין לו עפר, שחויב כסוי הדם אינו חל אלא אחרי ששחט ואז הוא אנוס במצות כסוי הדם שאין לו עפר.

ועי' בקה"י (מנחות כג) שרצה לתרץ דשאני כסוי הדם מציצית, דבכסוי הדם אם לא ישחוט עכשיו ויחכה עד שיהיה לו עפר אז אותו מצוה שהיה מקיים עכשיו יקיים אז, ולכן אומרים לו לחכות, שאם ישחוט היום לא

יהיה לו הקיום כלל, משא"כ בציצית דמה שיקיים למחר יכול הוא לקיים בין ילבש היום בין לא ילבש, נמצא דאין בלבישה של היום ביטול של הקיום למחר.

[ב]

וראיתם אותו

ראיית הציצית

כתב הסמ"ק וז"ל מצוה כח להסתכל בציצית דכתיב (במדבר ט"ו) וראיתם אותו. מבואר בדבריו שיש מצוה מיוחדת להסתכל בציצית. וכן מבואר ברבינו יונה בספר היראה שכתב כשיגיע לקשרתם לאות על ירך ימשמש בתפילין של יד, והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש, וכשיגיע לוראיתם אותו יעיין בציציתו.

אחיזת הציצית

ועי' בב"י (או"ח סי' כד) בשם הארצות חיים (הל' ציצית סי' לב) שרב נטרונאי גאון אמר שהאוחז בציציותיו בידו כשקורא את שמע יהירותא היא, וכן כתב נמי רב משה גאון. וביאר עוד וכי מאחר שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו ובירך עליהן לאחר כך למה אוחזן בידו, אלא מעתה כשמגיע לוקשרתם צריך נמי לאחוז תפילין, ואם תאמר יאחוז, וכשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו, הילכך העושה כך צריך ללמדו ולהשיבועו שלא יעשה כן. אח"כ מביא דברי רבינו יונה החסיד (הנ"ל) שצריך לעיין בהם כשמגיע לוראיתם אותו. וכתב הב"י שמכיון שאחר דברי הגאונים הביא דברי ה"ר יונה נראה שכדבריו הוא תופס עיקר. ומה שהקשה הגאון א"כ כשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו, יש לומר שמצות שבגופו שאני שהם מזומנות לפניו.

עוד הביא שם הב"י שו"ת הריב"ש (ב, תפן) שנשאל ממי שנהג להסתכל בציצית בשעת שהגיע לוראיתם אותו על פי דברי רבינו יונה והסמ"ק, והיו כאלה שלעגו עליו על סמך מה שמצאו תשובה לרב נטרונאי ז"ל שמלמדין למי שעושה כן שלא יעשנו.

והשיב הריב"ש עם היות שאין ראוי שתמנה הראיה מצוה לעצמה כמו שכתוב בסמ"ק, כי אין זה כי אם נתינת טעם למצוה. וכמו שאמרו רז"ל (מנחות מג, ב) וראיתם אותו ראה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי עשיה, וטעם המצוה אין ראוי שתמנה מצוה לעצמה, ומה"ט שאר מוני המצות לא מנו הראיה כמצוה בפני עצמה. אבל כיון שהראיה היא תכלית ראשון למצוה זו כדי שיבא לתכלית האחרון שהוא קיום המצוה, טוב וראוי להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה. וכן אני נוהג.

ומה שנוהג השואל להסתכל בה בשעת אמירת וראיתם אותו, כתב שלא יניח מנהגו כי מנהג יפה הוא וחבוב מצוה הוא, וכן היה נוהג החסיד הרב רבי פרץ הכהן ז"ל. ומה שהקשו שאם כן יעשו כן בתפילין, יעשה ויעשה, שהרי חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה כדי שיהא זריז בהם. ומה שהקשו יעשו כן במזוזה אינו ענין שאם אמרו במה שהוא לבוש ומזומן לפניו, לא אמרו במה שהוא קבוע בכותל ואינו לפניו. ועוד שבציצית הזכיר הכתוב הראיה כדי שיבא לידי זכירה, ובתפילין גם כן שהמשמוש בהם מצוה כדי שיהא זריז בהם, ואם עושה כן כשמזכיר וקשרתם משום חבוב מצוה כל שכן שמפליא לעשות, אבל במזוזה אינו כן. וסיים הריב"ש ולכן אחוז במנהגך אל תרף והמלעיגין עליך בזה לא יפה הם עושים.

וכן פסק בשו"ע (או"ח כד, ד) וז"ל יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו (במדבר טו, לט) וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה. וכתב הרמ"א שגם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בהם, והכל הוא חיבוב מצוה.

כמה ציצית יאחז

כתב הב"י (שם) בשם הר"ם מריקנט (סוף פרשת שלח לך) כשמסתכל בציצית אז מסתכל בשתי ציציות שלפניו שבהם עשרה קשרים רמז להויות (ספירות). ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציציות יש בו חמשה קשרים ושמנה חוטין כמנין אחד, וכשמחבר שני ציציות שלפניו להסתכל בהם עולים כ"ו כמנין שם הוי"ה. מבואר שאינו לוקח אלא השני ציציות שלפניו, ולא כל הד'.

וכן מבואר בספר מעשה רב (הלכות פסוד"ז וקר"ש ותפלה לט) וז"ל בק"ש אוהז ב' ציצית שלפניו ואינו מנשק כלל.

אמנם מנהג העולם הוא לקחת כל ד' הציציות. וכנראה שהוא על פי האר"י ז"ל, ע"י בפסקי תשובות (סימן כד, ג) וז"ל ובשם האר"י ז"ל כתבו לנהוג כן: כשאומר ברוך שאמר אוהז ב' הציציות שלפניו, שמכאן ואילך מתחילים הארת ב' ציציות שלפניו. ובגמר ברוך שאמר מנשקן ומניחם מידי. וכשמגיע למארבע כנפות הארץ נוטל כל ארבע הציציות בידו השמאלית ומשלשן בין קמיצה לזרת ואוחז היד כנגד לבו, וכשמגיע לפרשת ויאמר נוטל החוטים ביד ימין ושורשי הציצית עדיין בידו השמאלית, ויסתכל על הציצית כל זמן שאומר פרשת ציצית, ובשעה שאומר וראיתם אותו וכן כשאומר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ינשק הציציות ויתנם על גבי עיניו, ויחזיק הציצית עד שאומר ונאמנים ונחמדים לעד ינשק הציצית ויתנם על גבי עיניו ויניחם מידי. [דרך אגב משמע מדבריו שהנשיקה היא לפני שיתנם על גבי עיניו, ודלא כמו שנהגו].

ציצית בחוץ

כתוב בשו"ע (או"ח ח, יא) וז"ל עיקר מצות טלית קטן, ללובשו על בגדיו, כדי שתמיד יראה ויזכור המצות. וכתב המשנ"ב (ס"ק כו) כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו'. ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם ממאי דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו', עוד מבזין הן את מצות הש"י ועתידין הן ליתן את הדין ע"ז. ומה שאומרין שהולכים בין הנכרים לזה היה די שישמו הציצית בתוך הכנף. ואלו היה להם איזה דורון ממלך ב"ו שחקוק עליו שם המלך כמה היו מתקשטין בו לפני האנשים תמיד, וק"ו בציצית שמרמז על שם מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ואמרו חז"ל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה, ומשמע מן הכתובים דהיהודים שישארו לעת קץ יהיו מצויינים במצוה זו, כמה דכתיב ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו', ואמרו חז"ל ע"ז כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים וכו'.

וע"י בערוה"ש (שם ס"ק יז) וז"ל י"א שעיקר מצות טלית קטן הוא ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראה ויזכור המצות, ואין המנהג כן, וגם בשם האר"י ז"ל כתבו דאדרכא שצריך להיות תחת בגדיו. ויש מי שאומר שאין לתוחבן בהכנפות מדאמרינן במנחות (מא, ב) אין ציצת אלא יוצא, ואינה ראייה כלל, דהתם הפי' על עיקר עשייתה ע"ש. ומ"מ אף שמדינא אין זה מעכב למה נבוש במצות ה' וכן אותם התוחבים הטלית קטן בהמכנסים אין דעת חכמים נוחה מהם אא"כ הולך בין השרים ויודע שילעגו עליו דאז יכול לעשות כן.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' ג) דן באריכות על כל הענין של הסתכלות בציצית, וכתב שלפי הרמב"ם ודעימיה ליכא מצות ראייה בציצית. ואף שבמדרש תהלים שהביא הב"י מפורש שיש מצוה בראייה, שאיתא שם בעיני אני מקיים וראיתם אותו, יד שמאלית בה אני קושר תפילין ובה אני אוהז ציצית בזמן ק"ש לראותן בעיני. אמנם בסוגיא דשבת (כז, ב) [דתניא וראיתם אתו פרט לכסות לילה, אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא, כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אתו פרט לכסות לילה], מוכרח לומר שליכא מצוה בזה, דאם היתה מצוה הוא מקרא דוראיתם אותו ולא היה מיותר הקרא למיעוט, לכן פסקו (הרמב"ם ודעימיה) כהגמ' נגד המדרש תהלים, ומחמת סוגיא זו מפרשי אף בזבחים ומנחות כדבארתי אליביהו.

ומה שאמר במנחות ראייה מביאה לידי זכירה, אין כוונתו למצות עשה כדכתב הריב"ש שהביא הב"י. ואפילו אם נימא שהכוונה היא למצוה כדהביא מזה הרשב"ץ לראייה שהיא מצוה, מ"מ פסקו כסוגיא דשבת שאירי בה ר' אחא בריה דרבא ור' אשי, ונסתלקה תמיהת הרשב"ץ מהרמב"ם ע"ז שאין מונה ראיית הציצית למצוה.

שמעתי ששאלו את בעל האגר"מ האם צריך להוציא הציציות לחוץ, והשיב שלא צריך, הדר שאלוהו הרי כתיב וראיתם אותו, והשיב שהוא למעט כסות לילה, והיינו כנ"ל, אבל בשו"ע ובמשנ"ב מבואר לא כך.

ויש שמועה שהח"ח חזר בו, אבל לכאורה זה לא מובן, שהרי המקור הוא במג"א, ובדרך כלל הולך המשנ"ב בעקבותיו, ובפרט שהאר"י מאוד לגנות הנהגת אלו שמכניסים הציציות למכנסים. אמנם שמעתי בשם נין הח"ח, שנכח הח"ח הרה"ג ר' הלל זקס זצ"ל נהג ללבוש הציציות בפנים, וכמדומה לו שגם אביו (של ר' הלל) הגה"ר גרשון זקס זצ"ל חתן הח"ח נהג כך.

אבל מה שאומרים בשם הרב שמעון שוואב זצ"ל שאמר כשהוריד הח"ח הפראק שלא ראה ציציותיו בחוץ, י"ל על פי מה שהאריך הצי"א שאם לובש בגד ארוך שבין כל מכסה הציצית אינו חייב שיהיו הציצית בחוץ.

[ג]

איזה בגד

צמר או כותנה

(ט, א) אין חייב בציצית מן התורה, אלא בגד פשתים או של צמר רחלים, אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן. וכתב הרמ"א וי"א דכולהו חייבין מדאורייתא והכי הלכתא.

ועי' במשנ"ב (ס"ק ה) שירא שמים יחמיר על עצמו לחוש לדעה הראשונה ויעשה טלית של צמר כדי שיתחייב בציצית מן התורה לכו"ע. ונכון שיעשה בין הט"ג ובין הט"ק של צמר.

טלית של צמר בקיץ

ועיין באגרות משה (או"ח חלק ג, א) שנשאל אם לילך בטלית קטן של צמר בימים החמים, ששמע השואל מאחד שאין ראוי ללבוש ט"ק מצמר בשבת לצאת בו לרה"ר משום שאין דרך בני אדם לילך בכגד צמר בימים החמים, ויש חשש שמא יוריד הבגד ויטלטלו ברה"ר. והשיב דודאי הוא בגד ורשאי לילך בו לרה"ר בשבת, כיון דעל בגד ממש לא גזרו בשביל חשש שמפני החום יפשטהו מעליו ויעבירונו בידיו דרך משאוי. וכתב שאדרבה, ראוי להחמיר בזה ללבוש בדוקא בגד של צמר, שהרי יש מחלוקת ראשונים אי שאר בגדים שאינם של צמר ופשתים חייבין בציצית מן התורה, כמובא במחבר וברמ"א (הנ"ל). וכיון שצריך להשתדל לקיים המצוה מצד הא דאמר ליה מלאכא לרב קטינא (מנחות דף מא, א) דבעידן ריתחא ענשינן על ביטול מצות ציצית. ממילא לפי השיטות דטליתות משאר מינין פטורות מן התורה וכדסובר המחבר, הרי לא יקיים המצוה מדאורייתא. וכיון שאנו חוששין להעידן ריתחא עדיף לילך בבגד צמר שמקיים המצוה מדאורייתא לכו"ע.

ויש להעיר לפמש"כ תוס' (ערכין ב, ב) היינו דווקא באותן הימים דכל הטליתות היו בת ארבע כנפות איכא עונש לאותו שמשנה אותו להיפטר, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורין אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות. אז אפילו אם נאמר שהיום שכולם לובשין ציצית, ולכן שייך עדיין היום, אבל לא כולם לובשים צמר. וכידוע שהחזו"א לא הקפיד, כנראה משום שיש הכרעת הרמ"א, אבל בכל זאת המשנ"ב ואגר"מ כותבין שכדאי להחמיר.

ודלא כמו ששמעתי בשם אחד ממגידי שיעור בישבתינו הק' שטען שא"א לברך על בגד של צמר בקיץ משום דליכא הנאה, ומבואר בתוס' (נדה סא, ב) שהיכא דליכא הנאת לבישה ליכא מצות ציצית. וז"ל וקשה דהא ציצית נמי אין החי חייב בו אם אין בו הנאת לבישה ומוכרי כסות דפטירי מכלאים פטורים נמי מציצית.

אמנם לדבריו אין לברך גם על בגד של כותנה, שאין מי שנהנה מבגד של כותנה בחום של קיץ, ובוודאי בלי המצוה לא היה לובשו כלל. והגע בעצמך האם אותו מגיד שיעור אינו מברך על טלית גדול של צמר, שכולם לובשים בשעת תפילה, האם הוא נהנה מלבישתו בחום של קיץ. ובפרט עכ"פ בשעת תפילת שמו"ע שמכסים הראש בטלית וכי נהנה מזה.

גופיה של ציצית

(י, ז) מלבושים שהם פתוחים מן הצדדין למטה, ויש להם ד' כנפות לצד מטה, ולמעלה הם סתומים, אם רובו סתום, פטור. ואם רובו פתוח, חייב. ואם חציו סתום וחציו פתוח, מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית, ואין יוצאין בו בשבת. וכתב המשנ"ב (ס"ק כה - כו) היינו דוקא רוב מכל הבגד, ולא כמו שעושיין החייטין ט"ק שתופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסין בו הידים ותופרין למטה מהנקב ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים. וזה טעות גמור כי אז לא נקרא בת ד' כנפות וקרוב הדבר שהמברך מברך לבטלה, ועכ"פ לא עדיף מן בגד שחציו פתוח דחייב בציצית ואסור לברך עליו ואסור לצאת בו בשבת. אלא צריך למדוד אף מה שלמעלה מן הידים והנקב חשוב ג"כ כאלו הוא סתום.

וכ' הביאה"ל דאפילו אם בעת עשיית הבגד היה רובו פתוח ואח"כ נעשה מעצמו רובו סתום דינא הכי, וא"כ אם היו לו קרסים בט"ק שלו למטה מחציו אך שלא היו כפופין רק מעט דדינו כפתוח וכמו שכתב המ"א בשם הת"ה ואח"כ נכפפו מאוד עד שהיה צריך לזה מעשה להתירן ממילא נפטר הבגד מציצית וצריך אחר שיתיר הקרסים להתיר הציצית ולחזור ולקשרן.